

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА
Навчально-науковий інститут екології, зеленої енергетики та
сталого розвитку

ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ

Збірник наукових статей
XXI Всеукраїнських наукових
Таліївських читань
(31 жовтня 2025 року)

Rosa talijevii Dubovik

Co-funded by the
European Union

Харків
2025

ББК 28.081
УДК 504

Рекомендовано до друку рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 2 від 20.11.2025 р.)

Посвідчення УкрІНТЕІ МОН України № 715 від 09 грудня 2024 р.

Редакційна колегія:

Максименко Н. В., д-р геогр. наук (голова редколегії);

Ачасов А. Б., д-р с.-г. наук; Некос А. Н., д-р геогр. наук; Сонько С. П., д-р геогр. наук;
Коваль І. М., д-р с.-г.; Царик Л. П., д-р геогр. наук; Шпаківська І. М., канд. біол. наук;
Шумілова А. В., канд. геогр. наук; Гололобова О. О., канд. с.-г. наук; Тітенко Г. В., канд.
геогр. наук; Клещ А. А. канд. геогр. наук; Бурченко С. В., доктор філософії з Наук про Землю
Гречко А. А. доктор філософії з Наук про Землю (технічний секретар);

Адреса редакційної колегії:

61022, м. Харків-22, майдан Свободи, 6, к. 480а.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,

Навчально-науковий інститут екології

Тел. 707-53-36, e-mail: monitoring.ecology@karazin.ua

Охорона довкілля: зб. наук. статей XXI Всеукраїнських наукових Таліївських читань. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. 264 с.
ISBN 978-966-285-679-8

Проаналізовано вплив війни на компоненти довкілля. Розглядаються сучасні проблеми раціонального природокористування та охорони природи, оцінки екологічного стану компонентів і комплексів довкілля. Висвітлені наукові та освітянські проблеми екології та заповідної справи в Україні.

Для науковців, фахівців-екологів, викладачів, аспірантів, магістрів і студентів вищих навчальних закладів

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за добір, точність, достовірність наведених даних, фактів, цитат, інших відомостей.

Матеріали друкуються мовою оригіналу

XXI Всеукраїнські наукові Таліївські читання проводяться за підтримки *Проекту*:

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or Erasmus+. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

ISBN 978-966-285-679-8

© Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, 2025

© Дончик І. М., макет обкладинки, 2025

Новицька С.Р., Янковська Л.В., Писаревич І.Г.	
Оцінка індексу інсуляризованості природно-заповідного фонду Чортківського адміністративного району Тернопільської області.....	168
Паршуков Г. Д., Гречко А. А.	
Сезонні зміни у формуванні острову тепла на прикладі м. Чугуїв.....	171
Радченко Д. Р., Гречко А. А.	
Вертикальне озеленення житлових будинків як сучасне рішення для густозабудованих районів (на прикладі Салтівського району)	176
Ричак Н.Л., Макєєва Д.С.	
Підходи до регіонального менеджменту водними ресурсами у сучасних умовах.....	180
Рябікова В.В., Максименко Н. В.	
Зміни в структурі посівних площ Полтавської області.....	183
Сонько С.П., Бугайова Н. Ю.	
Екологічні умови вирощування бавовнику у південному степу України.....	186
Сонько С. П., Розколюдько І. С.	
Оцінка ступеню завершеності придорожніх екосистем Черкаської області...	191
Тертицький Є. П.	
Глобальне розуміння блакитної інфраструктури.....	195
Тітенко Г.В., Гайдашов О. В.	
Екологічна оцінка сталості агровиробництва в балаклійській громаді за європейськими критеріями Good Agricultural And Environmental Conditions.....	197
Царик В. Л.	
Рослинні угруповання та їх видовий склад у перспективних заповідних об'єктах басейну р. Гнізни	200
Царик П. Л.	
Загальнозоологічні заказники як проблемні природоохоронні території.....	204
Шевченко А.Є., Кот А.Г., Кулик М.І.	
Інтеграція статистичних методів в систему менеджменту аграрного виробництва.....	208
Шпаківська І.М., Башта А.-Т.В., Гірна А.Я. , Леневиц О.І., Пижик І.С., Царик І.Й., Яценко П.Т. , Капустинський А.В.	
Структурно-функціональна організація природних старовікових лісів природного заповідника «Медобори»	213

УДК 911.9:502

ЗАГАЛЬНОЗООЛОГІЧНІ ЗАКАЗНИКИ ЯК ПРОБЛЕМНІ ПРИРОДООХОРОННІ ТЕРИТОРІЇ

Царик П. Л.

pitertsaryk@gmail.com

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира
Гнатюка, м. Тернопіль. Україна*

Розглянуто проблемні підходи щодо природозаповідання на прикладі загальнозоологічних заказників Тернопільської області. Проаналізовано структуру земельних угідь 31 загальнозоологічного заказника. Визначено, що 60% території цих заказників складає рілля, що є малоефективним з точки зору природозаповідання.

Ключові слова: *природозаповідання, загальнозоологічні заказники, Тернопільська область, земельні угіддя, структура землекористування.*

Problematic approaches to nature conservation are considered using the example of general zoological reserves in the Ternopil region. The structure of land in 31 general zoological reserves is analyzed. It is determined that 60% of the territory of these reserves is arable land, which is inefficient from the point of view of nature conservation.

Keywords: *nature reserves, general zoological reserves, Ternopil region, land, land use structure.*

Загальнозоологічні заказники (33) є малоефективними з точки зору повноцінного збереження природи за умов існуючих підходів до їх створення. Вони є доволі поширеними категоріями заповідання на Тернопіллі, оскільки ними зайнято 40,78% загальних заповідних площ. Аналіз структури земельних угідь заказників показав, що до їх складу віднесені орні землі, населені пункти, дороги; природні ландшафти, в межах яких охороняється тільки зоологічний компонент, при необмеженій господарській діяльності. Лише 38,6% структури земельних угідь 33 припадає на природні угіддя (ліси, луки, чагарники, болота), а 62,4% площ займають орні землі, забудова. В перерахунку на площі

заповідного фонду області це складатиме близько 25% загальної площі заповідання. Виходить, що чверть усіх заповідних площ області припадає на істотно антропогенізовані ландшафти. Заповідними вважаються орні землі, землі населених пунктів, дороги, промислові розробки, кар'єри тощо. Облікувати як заповідні землі у ЗЗ необхідно місця гніздування чи виведення потомства, якими, безумовно, є водно-болотні, лісові, лісово-чагарникові, наскельно-степові масиви. А орні поля і населені пункти можуть складати буферні зони даних заповідних об'єктів і аж ніяк не входити до їх складу.

ЗЗ займають чільне місце у структурі природно-заповідного фонду Тернопільської області. Вони є великоплощадними об'єктами, які істотно впливають на ступінь заповідності території. У деяких природних районах частка ЗЗ сягає 80-95% заповідних площ. Тобто вони є базовими заповідними об'єктами багатьох адміністративних і природних районів.

В процесі аналізу 31 ЗЗ області на предмет структури їх угідь виявлено ряд особливостей (табл.1.).

Таблиця 1

Структура земельних угідь загальнозоологічних заказників Тернопільщини [2]

№ з/п	Назва заказника	Загальна площа, га	Забудовані землі, га (%)	Рілля, га (%)	Сіножаті, пасовища, багаторічні насадження га, (%)	Ліси та інші лісовкриті площі, га (%)	Землі під водою та болота, га (%)
1	“Білокриницький”	457,0	5,6 (1,1)	2,1 (0,4)	2,2 (0,5)	447,1 (98,0)	-
2	“Буда”	398,0	1,5 (0,4)	2,1 (0,5)	2,1 (0,5)	392,3 (98,6)	-
3	“Чемерове”	159,0	-	1,8 (1,1)	-	157,2 (98,9)	-
4	“Довге”	376,0	2,2 (0,6)	3,4 (0,9)	4,2 (1,1)	366,2 (97,4)	-
5	“Ішківський”	1366,0	103,7 (7,6)	751,1 (56,2)	207,3 (15,2)	179,1 (13,1)	154,1 (7,9)
6	“Кобилівсько-Благівщинський”	3220,0	58,0 (1,8)	2558,3 (79,5)	283,3 (8,8)	281,7 (8,8)	36,0 (1,1)
7	“Кобилівський”	1603,0	112,0 (7,0)	1168,5 (72,9)	207,5 (13,0)	108,0 (6,7)	7,0 (0,4)
8	“Котячин-Биківці”	178,0	-	2,3 (1,3)	2,8 (1,6)	172,9 (97,1)	-
9	“Коцюбинчики”	3205,0	153,5 (4,8)	2263,8 (70,7)	426,8 (13,2)	340,4 (10,6)	21,3 (0,7)
10	“Ковалівський”	2959,0	2,0 (0,1)	2358,5 (79,7)	206,7 (5,0)	391,8 (13,2)	-
11	“Криниця”	1052,0	12,9 (1,3)	8,6 (0,8)	2,4 (0,2)	1028,1 (97,7)	-
12	“Людвигівський”	2080,0	20,0 (1,0)	1148,3 (55,2)	645,9 (31,0)	250,0 (12,0)	15,8 (0,8)
13	“Межеліски”	48,0	-	2,4 (4,8)	0,5 (1,0)	45,2 (94,2)	-
14	“Мільно-Бліхівський”	3488,0	159,9 (4,6)	1904,4 (54,6)	821,9 (23,5)	543,5 (15,6)	58,3 (1,7)
15	“Малоберезовицьк	2253,0	62,8 (2,6)	1918,0 (75,1)	268,8 (10,4)	293,4 (11,4)	14,8 (0,5)

XXI Всеукраїнські наукові Таліївські читання

	о-Іванчанський”						
16	“Озерянський”	4184,0	7,9 (0,2)	3423,5 (81,9)	364,6 (7,7)	375,0 (8,9)	13,0 (0,3)
17	“Подільсько-Сороцький”	2284,0	2,8 (0,1)	1756,7 (73,7)	513,0 (21,5)	111,5 (4,7)	-
18	“Поточани”	722,0	-	-	7,3 (1,0)	715,1 (99,0)	-
19	“Пулікове”	544,0	-	1,9 (0,4)	4,9 (0,9)	537,2 (98,7)	-
20	“Рудники”	418,0	-	1,5 (0,4)	1,5 (0,3)	414,9 (99,3)	-
21	“Савинське”	353,0	-	6,0 (1,7)	14,0 (3,9)	326,9 (92,5)	-
22	“Скит”	468,0	3,7 (0,8)	4,9 (1,0)	2,5 (0,5)	456,9 (97,7)	-
23	“Вербовецько-Заліський”	2699,0	93,0 (3,5)	2057,0 (76,2)	285,0 (10,5)	236,0 (8,8)	28,0 (1,0)
24	“Волинський”	689,0	3,4 (0,5)	1,0 (0,1)	32,3 (4,7)	652,1 (94,6)	-
25	“Воронуха”	4814,0	-	3048,5 (63,4)	1185 (24,5)	530,5 (11,0)	50,0 (1,1)
26	“Заброддя”	435,0	2,3 (0,5)	14,8 (3,4)	18,1 (4,2)	399,8 (91,9)	-
27	“За Броварем”	3380,0	125,9 (3,6)	3050,1 (90,2)	180,4 (5,5)	-	23,6 (0,7)
28	“Залісся”	400,0	2,7 (0,7)	265,0 (66,2)	132,3 (32,7)	-	-
29	“Зелений дуб 2”	518,0	2,8 (0,5)	1,5 (0,3)	-	513,7 (99,2)	-
30	“Звіринець-Білецький”	309,0	9,0 (2,9)	2,6 (0,9)	1,6 (0,5)	295,8 (95,7)	-
31	“Звіринець”	2302,0	13,4 (0,6)	812,2 (35,3)	1032,4 (44,8)	442,0 (19,3)	-
	Всього	47361,0	961,0 (1,8)	28540,8 (60,0)	6857,3 (14,3)	11004,3 (23,0)	421,9 (0,9)

Натомість, ЗЗ, створені у горбогірних чи рівнинних заліснених територіях цілком відповідають своєму функціональному призначенню. Такі заказники мають збалансовану структуру земельних угідь. Лісистість більшості з цих заказників коливається у межах 92-99%. У загальній кількості їх нараховується 16 і вони займають площу 7124 га, що складає 15 % площ ЗЗ.

Другу групу складають заказники з розбалансованою структурою земельних угідь, високою часткою ріллі і забудованих площ у загальній площі заповідного об'єкту (15 одиниць). Їх частка у структурі площ ЗЗ становить 85%

Вважаємо за доцільне встановити частку антропогенізованих ландшафтів у структурі ЗЗ не вищою за 25%, для залучення до заказників перехідних прилеглих ландшафтів у якості периферійних зон.

Тому у процесі створення проектних моделей екомереж при обґрунтуванні їх основних структурних елементів необхідно переглянути режими природозаповідання ЗЗ: частину їх реформувати і перевести у ландшафтні заказники для ефективного збереження всього природного комплексу. При створенні перспективних ЗЗ необхідно залучати до їх складу якомога менше площ господарського призначення, бо необґрунтовано висока їх частка у складі

заказників не сприяє реалізації основного завдання природозаповідання.

Список використаних джерел:

1. Царик П.Л., Царик Л.П. Репрезентативність території та об'єктів ПЗФ у регіональній структурі екомережі. Роль об'єктів ПЗФ у формуванні екомережі і забезпеченні сталого розвитку територій (20-21 жовтня 2011 р.). Бережани. 2011. С. 28-35.
2. Царик П.Л. Проблемні підходи щодо природозаповідання (на прикладі загальнозоологічних заказників). Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. Тернопіль, 2008. №2. С.194-198.